242

LAELII PEREGRINI
CIVILIS PHILOSOPHIAE IN ROMANO GYMNASIO PROFESSORIS

ORATIO.

IN OBITVM TORQVATI TASSI
Poetæ, atque Philoſophi clariſsimi.

AD

CYNTHIVM ALDOBRANDINVM

CARD. AMPLISS.

SVPERIORVM PERMISSV.

ROMÆ, Apud Guglielmum Facciottum.

CIƆ IƆ XCVII.

IACOBO DAVIDIO PERRONIO,

EPISCOPO EBROICENSI

viro Clarissimo Amplissimóq;

Lælius Peregrinus S. P. D.

INferiæ, quæ Torquato Tasso, dum Christianissimi Regis internuncium hic ageres, penè Censoria parabantur, non peruenerunt ad facem: nemo quippe procurat. quodque postremum humanitatis officium, in Ponto Barbari Ouidio externo atque exsuli tribuerunt, id poetæ nostrati, homini modestissimo, ab eruditis Romæ tribui hactenus non potuit. penuria ne dicam libitinæ? an imbecillitate virium? sed potius mole curarum meliorum. Rogant interim amici, ne quæ de illo, Cynthij Aldobrandini Card. hortatu, sesquianno ante scripseram, perire velim; neue Torquatum, præter ius, fasq; amicitiæ fraudem emerita laude, cum non pauca in ijs referam, quæ plerosque latent. Sed acerrime omnium vrget Mauritius Cataneus, vir ingenio & religione clarus, qui Torquatum sibi à Bernardo Patre supremis commendatum sermonibus, vnice dilexit, rexitq; amore paterno, quantum licuit, vtrique maxime carus, magnoq; in honore habitus. gratissimum me, tum sibi, tum eruditis omnibus facturum pollicetur, si inuulgem, quicquid istud est; atque Torquati laudes à præclaris ingenijs congestas, ipse nouo cumulem præconio; edendi curam se ait suscepturum. Ego, etsi orationem, quam non habuissem, typis tradere superfluum ducebam, verebarque, ne consilium istud inanius videretur Cenotaphio, ad quod eram dicturus, cessi nihilominus amico non iniqua postulanti, potestate facta, vti vellet, statuendi. Eam igitur de prælo ad te mitto, vt fueram in vrbe pollicitus, immutatam paucis ab exemplari, quod mei ornandi gratia, tute in Galliam tulisti. Detrahenda enim fue-

re nonnulla, quæ ex loco, imaginibus, totoque apparatu, atque ipsa pronunciatione pendebant. Equidem, si præstitum Cynthio Cardinali obsequium excipias, laboris huius non aliam hactenus cepi voluptatem ab ea, quam, oratione ista, dum me ad campum exercerem, bis, terue mihi atque Musis priuatim recitata, collegi, factus de Oratore declamator. Si opella nostra, vt olim indicabas, tibi probabitur, instar mihi erit omnium, & lucro ingenti existimationis meæ susceptam reputabo. Eo enim es iudicio, ea eruditione & eloquentia, vt nemini Gallorum secundus habearis, communi calculo recte sentientium; conuertisti Italiam omnem in admirationem doctrinæ & probitatis tuæ; me quoque singulari humanitate, præter bonas artes, in summo obsequio tui amantissimum effecisti: vt non pudeat homini litteratissimo, grauissimoque leues hasce dicare nænias, amor enim meus de tua vicissim beneuolentia me reddit securum. Sed orationi huic timeo, quæ si in conspectum venerit illius, quam de Ronsardo, homine Gallo, poeta suauissimo, atque lepidissimo, scripsisti, deformis adeo & incompta sibi videatur, vt statim recedendi captura sit consilium, ne in venustatis contentionem, cum formosissima, ornatissimaque trahatur. Sed si partus ingenia referunt gignentium, cedet illico mea hæc, & in tuæ se famulitium dabit. Ego enim eloquentiæ, omnisq; doctrinæ laude tantum tibi concedo, quantum dignitate, externisq; bonis omnibus inferiorem obscuritas mea, reiq; familiaris angustiæ declarant; tuusq; adeo sum, vt, te colendo, obseruandoq; necessitudinibus non cedam tuis. Vale, nosque ama, & si quid in tanto locorum interuallo potes, promoue. compendij pars magna fuerit innotuisse omnibus, nos à te diligi.

Romæ. Kalen. Martij. CLEMENTIS VIII. Principatus Anno sexto.

ORA-

ORATIO IN OBITVM TORQVATI TASSI.

GRAVE vulnus Torquati Tassi interitu litteræ acceperunt, Cynthi Card. Ampliss. triste sui desiderium vir clarissimus moriēs reliquit amicis, nec, eo deflendo, iacturæ atque mœrori parem lingua nostra potest orationem expedire. Obmutuit magna tuba summorum cantatrix Heroum; emarcuit manus admirandorum exaratrix facinorum; pennatus ille Pegasus, virorum virtute insignium per famam posteritatis vector, concidit, sæuæ mortis spiculo transfixus; iacet excisa Parnassi lectissima laurus; exaruit Palladis olea radicitus conuulsa; Musarum domicilium quasi de cælo tactum corruit; obijt Torquatus noster, vigente ætate, cum vberrimos ingenij fœtus ederet, cum post longum errorem sub tuo patrocinio ad Vaticani radices vagandi mentem deposuisset palam professus, se

vuida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo,

Magis hoc ipso miserandus, quod bonitate, humanitate, liberalitate tua, quæ illi suauiorem huius vsuram lucis reddiderant, breuissimo tempore est vsus. O casum acerbum, ò graue damnum,

damnum, quod nec arte, nec ingenio facile compensetur. Equidem iussu tuo, atque inuitatu nobilium ingeniorum, de illo verba facturus, meamque operam, vna cum viris eloquentissimis, in has quasi inferias Maronis tui collaturus, animaduerto audaci nimis volatu, altissimum me cepisse iter, Icaro ipsi formidandum. Cum enim sublime adeo voce atque stylo Torquatus incesserit, vt eo paucis contendere liceat, nec deceat humilius, quam ipse ceteros laudauit, eundem defunctum ornari, sentio temeritatis me notam apud viros doctos vltro incursurũ; Sed hinc me mandantis excusat auctoritas, inde moles rerum; cum nec imperata sine crimine defugere queam, & de Torquati laudibus instituta oratio in ambiguam prorsus contentionem dicentem adducat. eius enim grandiloquentia omnes aliorum, vel altissime sublatas orationes, obruit, quam quisquis, ab naturæ industriæq; viribus non instructissimus,

Studet æmulari,
Ille ceratis ope Dædalea
Nititur pennis vitreo daturus
Nomina Ponto.

Te autem obtestor, Amplifs. Cardinalis, vt qua beneuolentia Torquatum viuentem complexus es, mortuumque extulisti, eadem me de illo pro viribus verba facientem prosequaris; & quantum huic sermoni detrahit gratiæ dicentis tenuitas, tantundem eius, de quo sermo est, memoria apud te conciliet fauoris.

Patrem hic habuit Bernardum Tassum Bergomatem, matrem vero Portiam Rosciam Neapolitanam, familia vtrinque prognatus nobili, & honorata; sed pater virtute clarior, cuius merito summorum sibi Principum amicitiam conciliarat. inerat enim Bernardo, in magna ingenij vi, fides incorrupta, solertia exsomnis, neque modicus rerum, atque disciplinarum, in primisq; Poeseos, vsus. Mariti splendorem vxor Portia fœminarum virtutibus æquabat; nam in magna opum auitarum affluentia, pudicitiæ venustatis formæ, domesticæ prudentiæ laude adeo inter Campanas eminebat matronas, vt felix vulgo Bernardus prædicaretur, cui post tantam rerum copiam vxor formosissima,

çastissimaq; obtigisset, à qua demum ad connubialium bonorũ cumulum, binæ pulcherrimæ prolis parens fuisset effectus. Nascitur verò Torquatus Salerni, prope Neapolim, dulcem Musarum sedem, atque fœcundam sub clementissimo cælo armorũ, artium, illustrium poetarum parentem; quod arbitror locum fecisse fabulæ, vt Syrenem cantu nobilem vrbis illius gremio dixerint humatam. Nec parum momenti ad excitandum Poeseos in illa gente studium Virgilij cineres habere existimãdum, quibus, quasi ambustis Phœnicis auis reliquijs genitali vi affusa, subinde noui excitentur vates, rediuiua in ijs Virgiliana Musa; inuitant enim monumenta defuncti, ibiq; tumulati Maronis ad versificandum, stimulosq; subdunt acres ad lauri gloriam, quod in Pontano, Sannazzario, Marullo, Altilio, principe Aquæuiuo, Minturno, Torquato nostro, alijsq; non paucis factum videmus. Sed, ò inconstantiam rerum humanarum, dum Bernardus apud Principem Salernitanum, cui erat à secretis, bonis affluens lætus agit, atque votis fruitur ad inuidiã felicibus, atra repente oborta tempestas omnem eius turbat serenitatem,

Eripiunt subito nubes cælumque diemque.

Deficit Salernitanus à Carolo V. Cæsare, inq; Gallorum partes transit, mulctatur auita ditione, quam amplissimam in Regno Neapolitano obtinebat, hostis Cæsaris appellatur, solum inuertit bonis omnibus exutus, eodemq; turbine Bernardus inuoluitur. Quid enim faceret erga patronum de se optimè meritum, collata innumera, maximaq; beneficia, & acceptám vicissim fidem non semel commemorantem? cessit procellæ vndiq; omnia trahenti, seq; eodem turbati maris æstu abripi permisit, ne à beneficentissimo principe, vbi fides illi sanctissimè præstanda foret, sui cum nominis labe diuelleretur. Paternæ fugæ comitem se Torquatus annos natus xi. adiunxit, teneris plantis errantia sequi coactus profugi parentis vestigia, qua ætate genitricis cura atque blanditijs adhuc egebat, à maternis amplexibus auulsus, in quos non esset reuersurus. Matris in eo discessu lachrymas, quemque ipse ceperat, dolorem eleganti carmine ad ripas Metauri, magniq; Roboris vmbram defleuit, quos

versus

versus nunquam legi, quin eorum suauitate, acerbissimi casus, atque gliscentis hinc inde doloris reputatione commouerer animo, & pæne lachrymas excuterem. Eiusmodi fuit continuatæ per totam fere vitam peregrinationis immaturum, atque præproperum Torquato initium, à qua nihilominus ad omnem naturæ, locorum, gentium cognitionem, non mediocriter instructus rediit, Homero similis, cui peragratus orbis, visiq; populorum mores primum atque summum inter eruditos locum pepererunt. Qui enim Homerum cæcum genitum putant, omnibus ipsi sensibus orbi existunt. Ergo Torquatum aliena culpa cedentem patria, & domesticas linquentem delitias, Vrbs primo suscepit, ac in ludo litterario habuit, summi ingenij vires in puerili ætate ad miraculum explicantem. Ferunt sanctum Christi martyrem Leonidam tanta ingenij Origenis filij admiratione correptum, vt sæpe dormienti puero adstiterit, nudatum eius pectus summa veneratione deosculatus, perinde ac diuini spiritus domicilium, ac beatum se tam felici prole reputarit. Idipsum de Torquato, magnitudine ingenij haud forte Origeni post habendo, coniecit Bernardus pater, homo acutus, & diiudicanda filij indole sagacissimus. Quapropter maximas Deo bonorum omnium auctori se gratias habere professus, nihil omittendum statuit, quod ad feracissimi agri culturam faceret; norat enim ingenia, veluti Aegypti glebas, quo sunt fertiliora, eo noxiores herbas, ni diligenti opera repurgentur, fundere, vel inutilia gramina, quæ mentis vim omnem strangulant, gignere. Ideo cum in tanta iactatione rerum, sine magno studiorum detrimento filium apud se retinere nequiret, Bergomum, in auitas Tassorum sedes, ad Latinas Græcasq; litteras addiscendas, post Patauium, ad grauiora studia capessenda illum transmisit; Ibi cum legibus daret operam, octodecimum agens annum, Reginaldi cecinit amores adeo feliciter, vt ad meliores Poëtas proximè accessisse æquis æstimatoribus fuerit visus, magna amœni & eruditi ingenij opinione adolescentulo, ad Epicorum tum primum gloriam efflorescenti, conflata. Ab eo nobilissimo partu, aridæ & squallentis iurisperitorum syluæ pertæsus,

ſus, exemplo Franciſci Petrarcæ, ſe totum Philoſophiæ appulit atque Muſis, ac in Aetherceorum Academiam, à ſublimitate mentis in ea profitentium appellatam, adſcititio Pentiti nomine, receptus, Scipione Gonzaga, quem Cardinalem poſtea vidimus, omniq; politiore litteratura excultum nouimus, Academiæ principe annitente, ac auidiſſime appetente, ita Philoſophiam cum poeſi temperauit, vt nec illius firmitatem huius facilitas eneruaret, nec huius ſuauitas illius acrimonia aſperaretur. Per eos dies mater Portia diem claudit extremum, dote, quam, vt temporibus illis, ampliſſimam attulerat, per procuratores Regios in Fiſcum illata, nec multò dein Bernardus pater communi cedit neceſſitati apud Guglielmum Mantuæ Ducem, cui erat ab epiſtolis. Tanta accepta clade, non demittit ille animum, ſed Zenonis ad merſæ naufragio nauis nuncium, æmulatus fortitudinem, euge, inquit, Torquate, iam ad pallium redigeris, atque peram; exiſtimauitq; calamitatem illam, vt liberius attentiusq; philoſopharetur, immiſſam. Sed mirum dictu quanta cõtentione Italiæ principes, diuini ingenij ſpecie capti, eum à præſenti inopia ſubleuare ſategerint. Quis enim vel teterrima barbarie obſitus, maturam in vberrimo campo ſegetem putredine corrumpi, atque perire ſineret? quis non magni compendij loco duceret, Heroum præconem, quem ætati noſtræ inuideat Alexander, habuiſſe apud ſe, & eiuſmodi hoſpite penates ſibi redditos non arbitraretur honoratiores? Fuit itaque primum Bononiæ, apud Petrum Donatum Cæſium, tunc Prolegatum, poſtea Cardinalem, vt in illo bonarum artium emporio, ſublimiores diſciplinas mercaretur. inde cum ſe breui, ſupra votum locuples factus, expediuiſſet, venit Ferrariam, à munificentiſſimo Principe Aloyſio Eſtenſi Cardinale honorificè exceptus, ac liberaliſſimè diu habitus, quo cum in Galliam penetrauit, poſt ad opulentiſſimam Alphonſi fratris aulam ſe contulit, apudq; Eſtenſes germanos illud mortalibus gratiſſimum Hieroſolymæ de Turcis receptæ poema cecinit, ſcripſit, edidit; quod dum homines otio ingenioq; abutentes euertere pertinaci ſtudio contendunt, Torquati animum, tanta iniuria grauiſ-

simè saucium, ad summum mœrorem adducunt. Ingenium illi erat ex habitu corporis ad tristitiam procliue, quale in magnis viris, qui vel philosophiæ studijs, vel gerenda Repub. vel carminibus pangendis, vel artibus exercendis, præstiterunt, fuisse legimus, in eoq; genere Empedoclem, Socratem, Platonem, & qui multo ante ad insaniam proruperunt, Aiacem, Herculem, Bellerephontem magnus Stagirita recenset. Quapropter facile fuit Torquatum nimio atræ bilis, mentem ex vicino infestantis, calore laborantem, externæ molestiæ accessione facta, grauiore animi morbo implicari. dirum malignumq; vulnus, de industria, quasi scrutatis sensibus, in eam potissimum partem irrumpens, qua maxime vir eruditus delectabatur. dura, sæua, terra hominis nil tale meriti, calamitas, cui patriam, parentes, cognatos, fortunas omnes abstulisse si parum fuerat, quod instabilitati obnoxia censentur, at animi dotes mentisq; ornamenta, quæ à fortunæ telis (si fas ita loqui) philosophia pleno ore prædicat secura, relinqui integra, & illibata videbatur æquissimum. Magnam quoque partem, ni fallor, opere in tanto domesticæ calamitates habuere, quas ab ineunte ætate sensit acerbissimas, tum assidua contemplatio, atque continuatæ in studijs nocturnæ vigiliæ: infirmior enim est animus, quam vt perennes commentandi labores ferre queat, desiderantq; studia contentiora, vt in voluptates interdum remittantur: quæ incommoda dum minus cauentur, fatiscit animus, & ægritudinē sæpe contrahit insanabilem. Ab eiusmodi morbo, vt eum in philosophando maximum cepisse detrimentum plane fassus fuerim, (quid enim mente integra facturum illum censemus, qui interdum affecta in summorum ingeniorum comparationem occultos Philosophiæ recessus lustrauit?) sic in poeticis enthusiasmo illo non mediocriter dixerim adiutum, vel ipso Aristotele auctore, qui ab instinctu eiusmodi lymphaticos Sybillas atque Bacchas, inferuescente spiritu, effectas, omnesq; diuino spiraculo instigari creditos, ea intemperie agitari, vt minus vere in alijs, ita in poesi quam verissime, opinatur. est enim poesis Dei & naturæ munus, quod vt Hesiodo à Mus-

B in lau-

in lauri ramo, vel calamis dono datum finxit antiquitas, sic alijs per commotionem mentis maniæ similem, attributum valido satis argumento firmauit, quod Poetarum plerique seipsis præstantiores apparerent, cum mente alienarentur. Ea ictus plaga Torquatus quasi Bellerephontes loca persequens, errat

In campos solus latos, inque auia rura,

Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Ferraria repente discedit, ac specie fugientis Italiam omnẽ peragrat, per sinuosos flexus, implicatosq; Mæandros, ij sdem sæpe itineribus quarto, & quinto repetitis. ac à furore primum Neapolim contendit, tum Venetias, post Vrbinum, Taurinum inde ad Sabaudiæ Ducem, mox redit Ferrariam, vnde sæuiente morbo reuertitur in Campaniam, rursum inde Romam. ab ea tertio Ferrariam repetit, post Mantuam se confert, inde Florentiam, postremo in Vrbem, doctorum hominum portum celebrem atque frequentem, Torquato in primis, CLEMENTIS viij. Pontif. Max. liberalitate, ac in bonas artes propensione, haud pœnitendum, plerisq; alijs additis, vel interiectis hac illac peregrinationibus: vt terrestres eius errores maritimas Vlyxis referant iactationes, tum diuturnitate atque tædio incommodorum, tum, quæ, inde mortalibus manauit, vtilitate. philosophabatur enim & commentabatur assiduo, siue iter faceret, siue cibum sumeret, siue quiesceret, in via, in diuersorio, inter cauponum, stabulariorum, erronum, veterinariorum clamores, tanta facilitate fundens carmina, quanta fontes perennes aquas emittunt. qua in re C. Cæsari eum comparare lubet, quem commentarij rerum abs se gestarum, in tentorijs, in hospitijs, inter tubarum clangorem, atque fragorem armorum limatissimè scripti, ad summi ingenij opinionem commendarunt. qnam enim belle scripserit Torquatus, etiam posteri iudicabunt, nos adhuc nouimus quam faciliter. Neque vero fraudauerim hoc loco debita laude summos principes, Vrbinatem, Sabaudium, Mantuanum, magnosq; Etruriæ Duces Franciscum atque Ferdinandum, amplissimos Cardd. Io. Hiero-

ronymum Albanum, & Scipionem Gonzagam, qui Torquato naufrago, vt olim Leucothea Vlyxi, velum subiecerunt, suasq; domos inexhausta beneficentia eidem patere voluerunt. Sed in primis Alphonsi Ferrariæ Ducis in cælum tollenda caritas,& studium singulare celeberrimi viri ad sanitatem reducendi,cum nulli pepercerit impensæ, nullas recusarit egregius princeps molestias, si quo modo illum,vel secus interpretantem,integritati restitueret: tanto humanissimi animi affectu,quanto in hominem sibi sanguine coniunctissimum fuisset vsus. Tu quoque Cynthi Musarum cultor, ad alumnum Pieridum tristissimis leuandum curis ingeniosam & liberalem operam contulisti,largitione videlicet omnium, quæ ad ingenui hominis victum cultumq; facerent, colloquijs familiaribus, verbis humanissimis, facta insuper mensæ tuæ copia, certis demum redditibus attributis, quibus ille delectatus, conualuit aliquo tenus; poterâtq; pharmaca ista morbum penitus omnem depellere,ni altius animo insedisset, quam vt humanæ curationi subijceretur. Sed tulisti humanitatis, & beneficentiæ tuæ fructum non vulgarem, innumeris diuini ingenij monumentis tuis auspicijs ab eo editis (quas enim accomodatiores tibi redderet gratias beneficiorum?) & quod omnem excedit dignitatem, posteriori Gottofredi poemate luculentissimo tibi nuncupato, & euulgato, cum prius illud quasi fœtum impolitum repudiasset, siue partum immaturum, questus extotum sibi è manibus, ne spatio quidē dato ad alteram limam. Sed

Cum caneret reges & prælia Cynthius aurem
Vellit, & admonuit,

Christianum Poetam, ne dum insignem Theologum Martis Venerisq; cantu carminibus, Torquate, suis manum extremam imponere, non est laude dignum. tum ille, quasi Deo plenus, repente mundi creationem, & creantis quietem,septem distinctas diebus, ad sententiam Geneseos, quasi ex adyto, vi effudit occulta, versu, vt vocant, soluto, Heroicoq; poemati magis idoneo: inserta omni tum nostrate, tum externa Theologia,

& rerum

& rerum naturalium historia, notatis ad marginem libri locorũ millibus ex Patribus, Scholasticis, Philosophis, Geographis, Historicis, Oratoribus, Poetis, cum nihilominus operi omniũ præstantissimo faciundo nullius scripta adhibuisset: quæ in memoriæ thesauro diutissime seruarat, ex tempore fidelissime redditis. Fuit illa quasi Cygnea diuini poetæ vox, & postremus Cynthio auis dicatæ cantus, à quo in sua demum principia resolutus, finem canendi fecit, atque viuendi, digna poetæ clausula; neque enim decebat Musarum interpretem alibi, quam in Cynthij sedibus spiritum auctori suo restituere. Mortem ad se magnis contendentem itineribus anno ante præuidit, cum Oliuetano Religioso, sibi amicissimo, quinquaginta supra centum numos aureos numerauit, condicto, vt post mortem, quam sibi imminere sentiebat, trecenta sacrificia ad suam & Bernardi patris animas expiandas, præsenti pecunia faciunda curaret. inde assiduus in precando, maxime erga Deiparam Virginem, cui Rosarium pluries in die, peculiaresq; preces summa religione recitabat, ad cælestem patriam, exuta mortalitate, migrauit. hic exstitit Torquati finis, *Hic exitus illum Sorte tulit*. Moribus fuit integris, & ratione libera, suauissimis; vt dignitatem oris, atque totius corporis eius cum interna virtute comparanti, cogitatio statim subiret, nobilissimam animam pulcherrimo hospitio non temere fuisse locatam. Amicos vnice coluit, iuuitq; quantum potuit gratia, industria, labore, nulla spe lucri, solo amoris erga necessitudines impulsu. Litterarios aliorum labores nunquam carpsit, & qui iure de alienis existimare poterat, quando exactissima protulisset sua, abstinuit; incertum maiore ne candidi animi, vel eruditi ingenij laude. Quæ edidit ipse, vel eodem ignaro, & quandoq; inuito, minus emendatá, vulgarunt amici; ab alijs cribrari, exagitarìve, etsi interdum grauissimè tulit, vbi conuicijs lacesseretur, summá tamen animi moderatione defendit, ijs quæ obijciebantur pari eruditione ac modestia confutatis. Quæ scribebat in dies, etsi auidissimè tota Italia expeti, ac in ore omnium esse cerneret, contemnebat, ac vel commissa ventis, vel sordibus obruta, perire sinebat, tan-

tum abfuit à faſtu pleriſq; adeo familiari, tantum deliniri ſe fœtuum ſuorum amore non eſt paſſus. Floruit amicitijs omnium Italiæ Principum. in Vrbe ſacri Senatus gratiam collegerat, CLEMENS VIII. Pontif. Max. ad nuncium mortis eius indoluit. amauerat enim ingenium viuentis, atque annua penſitatione attributa in maioris liberalitatis ſpem confirmarat. Animus illi ad religionem pronus. à pueritia frequens fuit in cœnobijs Monachorum, maxime in Honuphriani ad Vrbem templi familiam propenſus, quo, cum inclinatæ in deterius principia valetudinis ſenſiſſet, deferri voluit, vt ſi tandem foret ex hac vita diſcedendum, inter veteranos Chriſti milites extremũ ſubiret cum hoſte communi certamen. Sub mortem ſolutus per pœnitentiæ Sacramentum omni piaculo, refectus pane Angelorum, quem vti neceſſarium in cæleſtem Hieruſalem itineris commeatum enixe flagitarat, grauiſsimum ſe peccatorem pluries teſtatus, ſacram Chriſti è cruce pendentis iconem non ſemel eſt oſculatus, omnem ſalutis ſpem in eius ſanguine ſibi repoſitam profeſſus. Sed animaduerto Card. Ampliſs. me Torquati vita & moribus enarrandis longiorem fuiſſe. quare alijs quæ dici poſſent, omiſſis, ad poſteriorem tranſeo orationis partem, in qua de ſcriptis eius mihi paucis diſſerendum; totamq; rem pauciſſimis expedio. Non recenſebo quæcumque Torquatus proſa ſcripſit vel metro; habentur enim vulgo, atque teruntur eruditorum manibus, etiam trans Alpes & Pyrenæos, præter manuſcripta quædam, diuinum ſcilicet Heptameron, quod penes te, Cynthi Card. Ampliſſ. loco magni theſauri cuſtoditur, nec non funereum rogum, atque commentarium pro virtute Romanorum, contra Plutarchum, quæ ſcrinia ornant Fabij Vrſini, Latini filij, & ſi quæ alia eius generis priuatim apud amicos remanſerunt. Id vero non omittam, Torquatum, cum per totam fere vitam Italico ſermone ſcripſerit, ſub finem carmina Latina factitaſſe non contemnenda, quæ ſatis indicent quantos ille progreſſus fuiſſet, Latine ſcribendo, facturus. Soluta eius oratio ſimplex apparet, pura, nitens, grauis, natiuo decore cõtenta, in qua tamen ob vocum ſignificantiam, & vim ſententiarum

rum

rum ſpirare mens videatur auctoris; minuta vero poemata, imitamenta hymnorum & Epigrammatum, lepida, arguta, molliſſima dulcedine fluentia, quæ ſemel guſtata cupidiſſimè appetuntur, ſumpta in manus ægrè dimittuntur; ſed vt Threijcius cantus feras, ſic illa homines retinent ad harmoniæ ſuauitatem auribus reuinctos. Magna quidem hæc ſunt, quibus Torquati nomen haud facilè interiturum exiſtimari queat. Sed ad maiora nobis oratio conuertenda, ad nouicordem ſcilicet Orphei lyram, cæleſtes ſphæras mundo huic inferiori nectentem; ad clypeum Achillis cælum, mare, terram, & quæ in ea geruntur, oculis miro artificio ſubijcientem; ad Muſarum Parnaſſum, Apollinis, nouemq; ſororum cantibus reſonantem; ad ſcænam humanæ vitæ, mortalium diuerſa ingenia, varios caſus, exituſq; referentem; ad ſpeculum naturæ, quæ in æthere, quæ in terræ gremio atque viſceribus gignuntur, Oceani fontes, ortus fluminum, aquarum conceptacula, metallorum officinas, cæca demum humidaq; regna omnia reddens; ad cæleſtium arcanorum theſaurum, mentes orbium motrices, supernorum animorum ſedes, numerum, ordines, atque felicitatem continentẽ; ad virtutis deſcriptionem, atque præconium, Regumq; inſtitutionem, atque iuſtitiæ commendationem, quibus nominibus Homeri poeſim Anaxagoras, & poſt eum Baſilius noſter decorarunt; ad poetarum denique delitias, ſedem gratiarum, totiuſque philoſophiæ Venerem, (his enim appellationibus Torquati Hieroſolymam nominare ſoleo) quam dum oculis luſtro, corpore quieſcens, mente per vniuerſum excurro, peragro terram, deſcendo ad inferna, inde rediens in lucem, volitor per aërem, efferor in cælum, cum planetis circumferor; ijſq; ſuperior aliquando factus, magnitudinem ſolis, pulchritudinem lunæ, ſtellarum varietatẽ intueor, cæleſtium ſpirituum choro iungor, ad Deum, quantum homini datur, accedo, ac in illo immenſitatẽ Entis, ſimplicitatem Vnius, profuſionem Boni, Vnum in Tribus, & Tres in Vno, ſtupore correptus contemplor; rurſum ad noſtra conuerſus, in Petro Eremita ſtatum hominis, abiecta cura corporis in vnam animi felicitatem incumbentis, conſidero; in Got-

in Gottofredo vitam contemplationi rerum æternarum ſtrepitus iungentem ciuiles; in Riccardo animum cupiditate honorũ æſtuantem; in Tancredo voluptatibus interdum laxantem habenas; vel, ſi mauis, in iſto vim concupiſcentem, in illo iraſcentem, in Gottofredo rationem, in Petro meritis florem, & ſummitatem. agnoſco agnoſco in omnibus Homeri diſcipulum; diuini Poetæ imaginem intueor,

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat,

& quaſi in Galatonis tabula Mœonidem aſpicio euomentem, Torquatum vero, ab eo non longe, haurientem ex eo fonte, quæ inducta noua forma in ſuum diducat opus, fiatq; egregius Epicorum parentis imitator; imitator inquam, non populator, neue quaſi Tatianus ille, Simia dictus temporum ſuorum; at plaſtes, atque fictor egregius, acutiſſimorum architectus & explicator argumentorum, vbique ſublimis atque canorus, ruens velut amnis immenſus ore profundo, verbis grandibus, ſententijs grauiſſimis, rapido curſu deuolutis. Hæc & eiuſmodi alia permulta inter Gottofredi lectionem occurrunt; & vbi finem legendi fecero, carmina iucundo mihi murmure tinniunt, ac dulciſſimæ vocis reliquiæ blando ſuſurro diu circumſonant aures; aculeiq; ad gloriam animo remanent defixi. Ex binis vero poematibus, quæ inſtar duorum fluminum ab eodem fonte manantium, interdum coeunt, interdum longiore tractu diſiunguntur; prius illud, ſub Eſtenſis Aquilæ alis emiſſum, facilitate, atque ſuauitate carminis, poſterius in Cynthij Parnaſſo reformatum, ſublimitate dictionis, pondere ſententiarum, eruditione, arte, imitatione Homerica, & quod maximè laudandum, caſtitate, commendantur. illud voluptatem propius ſpectat, hoc vtilitatem. illud auribus accommodatum, vel mediocriter eruditis, hoc non niſi eruditiſſimis. in eo plus iuuenilis ſpiritus, atque ſanguinis; in hoc plus decoris & limæ. illius dictio ſimplicior, ſedatior, & quaſi fluens ſponte ſua; huius elaborata magis, & veluti manufacta, externo impetu ad naturalem curſum adiuncto; ſed vtriuſque merito Torquatus laurea donãdus Apollinari; Parnaſſo duplici vertice inſurgenti comparandus,

exstulit namq; se ceteris altius vtraque Hierosolyma, dubio æmulationis & concertationis euentu posteritati relicto. Neque vero quæ vel in inuentione, ac dictione præter artem, vel in Armidæ impudicitia, & fortissimorum virorum à Venere incontinentia contra maiestatem heroicam peccata obijciuntur, ab hac me præclara testificatione deterrent. agant illi Torquatum inscitiæ, impietatisq; reum, quantum volunt. firmum stat & immotum, in magno opere errata esse leuissima, & quam paucissima; dicerem nulla, nisi admonerer illo,

Quandoque bonus dormitat Homerus.

Sed eorum, quæ ad Poeticen & Grammaticen spectant, aliorum esto iudicium. habentur apologiæ Torquati & amicorũ, quibus cumulatè obiectis factum satis existimo. Armidæ ad præsens immorandum, ac de moribus agendum, qui si mali sint, omnem in homine Christiano laudem, aliunde quæsitam, inficiunt & corrumpunt. Magnum crimen, Iudices, & ante isthæc sæcula inauditum & plane nouum, induxisse meretricem in cœtum Heroum, viros fortissimos, qui Christo dimicabant, ad primum fœminæ conspectum, vesano amore captos, desertores effici castrorum. quasi omnes qui Syriaco bello nomina dederant, humanam conditionem egressi, ac extra peccandi aleam positi fuissent; nec Raimundus auaritia, Boëmundus atque Balduinus latè imperandi cupiditate male audiuerint, nec ex eodem ordine Reginaldus, transfuga scelestissimus, Christo abnegato, ad execrandos Mahomettanorum ritus transierit, nec, quod maximè mireris, Petrus Eremita sacri belli concitator & auctor, fessus longa mora, fractus bellorum incommodis, fugam tentarit, leuitatis, atque adeo proditionis labe contracta, quæ nec diuturnitate vanesceret, nec manibus vllis ex historicorum memorijs elueretur. errant qui censent, neque virtuti vitium, neque vitio virtutem adiungi aliquando. audiebantur isthæc olim in scholis Stoicorum, quibus longum veritas valedixit. at in rebus ipsis & vita communi

Nunquam à malo seiungitur prorsus bonum,

Quædam sed est porum inter se commixtio,

vt ait Euripides. At vbi sunt qui artem tantopere iactant? qui religioni habent à regulis nescio quibus, vel latum vnguem recedere? an ignorant, poësim esse picturam quandam vocalem, vt hæc vicissim poesis tacens appellatur, & existimare poetas, licere sibi, perinde ac pictoribus, bona, mala, pulchra, deformia, proponere, cum artis vtriusque laus omnis posita sit in imitando? quid igitur consilij capiet Poeta? exprimet ne honestas tantum functiones mortalium, turpibus, quæ sine stomacho & offensione spectari possent, infra subsellia missis? imitabitur imagines vmbilico tenus pictas, vel Apellem ipsum æmulabitur, qui caput Coæ Veneris & summa pectoris artificio singulari perfecit, reliquam partem corporis inchoatam dimisit? nũ pictor, cum formosum adolescentem, vel pauonem, explicata cauda, cum cælo syderibus illustri de pulchritudine contendentem pinxerit, ab arte existimabit alienum, vel deformes pauoni pedes addidisse, vel vetulam edentulam, turpemq; simiam proponere? Esset magnopere optandum, ne magistri Epicorũ Homerus atque Virgilius, alter Calypsonis, atque Cyrceos cũ Vlysse, alter Didonis cum Aenea coitiones, (splendidissima mendacia) versibus inseruissent suis; neve qui Etrusco carmine ad eos propius accessisse vulgo censetur, tantam impuritatis labem Heroibus sibi decantatis, pro sanctis Christi martyribus apud plerosq; habitis, aspersisset, atque Episodia non pauca iniecisset operi obscœna, fœda, scelerata, quæ

non vltima Thetis,

Non genitor nympharum abluat Oceanus,

digna Deucalionis eluuione, vel incendio Phætontis, præ quibus Torquati Armida, quantumuis meretricium gerens animum, pudica nihilominus in speciem existimari queat. sed cœpto poetarum exemplo, ne dum honesta atque præclara, sed turpia quoque, quantum castæ patiuntur aures imitandi, atque damnandi, cur iniquissimi iudices in Torquato ea reprehendant, quibus multo grauiora in ceteris, vt ipsi volunt, laudatissimis poetis ferunt, & conniuent? Verum illud est, vbi quid,

patra-

patratum minus rectè, promendum poetæ fuerit, Homerum imitari oportere, qui benefactis commendationem, perperam admissis reprehensionem præmittit, vel adiungit. Idipsum persanctè custodiuit Torquatus, vt crimina, vel delinquentium pœnitentia pientur, vel immissis diuinitus flagellis illico puniantur; quare posset ille Euripidea defensione iure vti, Ixionē se induxisse in scænam, hominem scelestum, sed non ante subduxisse, quam rotæ affigeret. Nec omittam, interdum aspectu rerum turpium impelli cordatos homines ad honestatem, vt Anacharsis & Plato censuerunt, atque Lacedæmones facto probarunt, cum Ilotas ad immoderatum vini haustum adigerent, vt fœditate præ oculis posita, ipsi ab ebrietate abstinerent. Quare Diogenes verbis quidem insolentibus, sed quæ moderata, sententiam continerent non ineptam, aiebat: *Si lupanar aliquando ingressus fueris, disces, nihil ne res honestæ differant ab indignis*. At quis est obsecro Poetæ finis?

Vel prodesse volunt, vel delectare Poetæ,

Immò in vtrumque simul legitima Delij proles incumbit. id apud multitudinem facilius obtinetur plerumque, si auribus per amatorias narrationes delinitis, atque subactis, præcepta latenter inserantur ad honestè viuendum, quæ si nuda porrigerentur, adolescentum, atque vulgarium sæpe auimos asperitate offenderent, atque arcerent,

veluti pueris absynthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus: interea perpotet amarum
Absynthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali tactu recreata valescat.

Sed, ò Deum immortalem, est ne nouum incontinentiæ vitiū in hominibus bellicosis? Quid porrò Martis Venerisq; coniunctio, quid Hercules muliebri ornatu Omphalæ seruiens designant? At non faciunt fidem fabulæ: promo historias, & quidem ex diuinis litteris. Sampson omnium hominum pugna-

cissimus, quondam sacer Dei Nazaræus, tandem adeo euasit mulierosus, vt superbam ceruicem, qua portas vrbis reuulsas cùm postibus ad montis asportarat cacumen, in Dalidæ gremiũ declinarit, ociose in vtramque aurem dormitaburidus, tonsurã, præter Angeli monitum, capillorum, vinculorumq; non vnam à molli manu passurus iniectionem; Ante illa quoque tempora mulieres Madianitides, pulchritudine corporis, ac venustate oris, insignes, Hebræorum, ad promissæ terræ possessionem tendentium, fracturæ impetum, doctæ à Baalamo Ariolo, se illis vltro obtulerunt, quattuor & viginti millibus ex genere electo, gente sancta, populo acquisitionis, ad stuprum, & Idolorum cultũm adductis. confer Amplifs. Card. inter se, hinc Israelem armatum ad sedes diuinitus commostratas meantem, inde nostros, ad easdem terras fœdo iugo liberandas, contendentes; hinc meretrices Madianitides, inde Armidam eiusdem farinæ fæminam, progressum hostium pari artificio impedire conatas; hinc Balaamum ariolum, illinc magum Hydraoten, germanarũ fraudum nectentes nodos, vtq; tela ordienda & texenda foret, mulieres, antiqua Sathanæ organa, instruentes; intelliges, vel sacram historiam ex diuinis litteris, inducto fabulæ velo, in suum poëma à Torquato de industria translatam, vel si minus prudẽs fecit, concludes, non indignum eum poetæ nomine,

magnam cui mentem, animumque

Delius inspirat.

Hæc si qui minus probant, eos non moror, nam

Et sua riserunt sæcula Mæonidem.

Idemq; atrocium casuum

memorator Homerus

Posteritate suum crescere sensit opus.

MORTALES quippe præterita magis, quam præsentia mirantur, & quæ sub oculis existunt inuidia, quæ longe absunt veneratione prosequuntur; quod illis se instrui, his obrui pro innato liuore arbitrantur. dixerim in summa, Torquati poema non esse publici saporis, ac eius Hierosolymam legentibus idem contingere, quod olim ijs, qui Phrygiam tibiam audiebant, neque

que enim insanibant omnes, sed qui à Rhea corripi solerent; quod horrendo audito carmine, prioris affectus & perturbationis recordati, musicæ impetum sequerentur. Etenim artem, imitationemq; poemate illo contentam, ac delitescentia in magna allegoriarum sylua philosophiæ arcana deprehendent illi, qui Homerum, Platonem, Aristotelem, Maronem, ceterosque bonos & antiquos scriptores assidua, & laboriosa opera cum fructu & vtilitate triuerunt.

Sed tu, Torquate, disputationes hasce, operibus tuis vltro citroq; accusandis, & defendendis, susceptas rides, opinor, quasi ludicra puerorum; plenus enim lumine vero vides quanta sub nocte iaceat nostra dies,

Cunctaque ab æthēria mortalia despicis arce.

ac immistus choris mentium beatarum, magnam tractans cythram cum Dauide sacrorum lyricorum principe, atque Christiano Pyndaro, grandioris metri carmina pandis; dulciorem reddis harmoniam, concentum suauiorem, Si qua tamen felicitati, quam è diuino hauris conspectu, fieri potest externa lætitiæ accessio, ac te vlla eorum, quæ hic geruntur, cura tangit, lætaberis magnopere, quod sonitu canoræ vocis, qui non facilè euanescat, orbem compleueris, quod ingenij tui fœtus Principum scrinijs custodiendos intuleris, quod tui memoriam eruditis pectoribus insculpseris, meliore conditione, quam Aschræa carmina plumbeis incisa laminis, aduersus iniurias temporis fuerint à Græcis in Helicone condita, & dicata; quod si non illatus sepulcro Scipionum, vt Ennius, nec publico elatus funere, vt apud Getas Ouidius, at cura studioq; illius, qui tibi Mæcenas exstitit, cui tu Maro, atque Flaccus fuisti, à magnis ingenijs laudatus, profiteri queas, nemini eruditorum ab antiqua memoria tanta celebritate parentatum. ad te enim cenotaphij loco, doctissimi quique se conuertunt, in tuas se laudes effundunt: hic Epigrammata cudit, ille hymnos, alius Epitaphia scribit, & elogia, alius funebres orationes. afferuntur in Vrbem è remotissimis partibus laudationes tui, elegantissimo stylo consignatæ, strepunt omnia poetarum cantibus, vocibus Oratorum, qua-

cumque

cumque circumfers oculos, paginas intueris præconijs tuis refertas. me quoque, coruum inter olores, Cynthij compulit vis ad dicendum; qui si meritis parem tuis habui sermonem, ago gratias litterarijs laboribus meis, quorum ope illius imperio obsequutus, ad amici memoriam ex parte propagandam, non inutilem operam contuli. sin secus cecidit, grati saltem, ac beneuoli in vos animi significationem istam vterque lubens accipiet. Equidem splendidiorem vestem, vel suauiores odores non habui, quos Poetæ, atque Philosophi, ætate nostra præstantissimi rogo inijcerem.

MVTIVS SFORTIA
MAVRITIO CATANEO.

DVM niteris, Catanee,
In lucis oras edere
Præconium, quo Lælius
Tasso parentat nobili:
Eumq; ad astra laudibus
Extollit; haud tu perperam
Agis. sed inter funera
Viues, Poetis charior.
Oratio ast hæc candida,
Vernet licet coloribus,
Poeticisq; floribus:
Meliore sanguine attamen
Caret: vigorem viuidum,
Atque actionem feruidam
Dum quærit Auctoris sui.
Verbis suis nam maximam
Vim, pondus, atque spiritum
Dat ille: & orans concitus
Periclis æquat fulmina
Et grandines Vlyssei.

AD